

О.І. ЧАЙКА,
кандидат філологічних наук, доцент
(Академія адвокатури України)

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ АНГЛІЙСЬКОГО ВІДПОВІДНИКА УКРАЇНСЬКИМ ЮРИДИЧНИМ ТЕРМІНАМ НА ПОЗНАЧЕННЯ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ЮРИСТА

Ключові слова: юридичний термін, еквівалент, відповідник, лінгвальні фактори, екстралінгвальні фактори, адекватний переклад, юридична номінативна одиниця (ЮНО).

З-поміж сучасних проблем перекладу та вибору відповідних англійських термінів українською мовою якнайшвидшого розв'язання потребують питання перекладу юридичної термінології офіційно-ділового стилю мовлення, оскільки розвиток української державності в європейському континуумі та й у світі загалом перебуває під прискіпливим поглядом політичних діячів, дипломатів, вчених з різних галузей і т.д. Інтеграція України у міжнародну спільноту проходить своїм нелегким шляхом, стикаючись з перешкодами, що хотілося б охарактеризувати як тимчасові. До деяких із них можна віднести труднощі при перекладі міжнародних пактів, конвенцій, договорів, що, в свою чергу, вміщують терміни на позначення юридичних понять іншомовної національної терміносистеми права та юриспруденції та які здебільшого спричинені дією міжмовної термінологічної інтерференції. Серед суміжних проблем, які постають у цьому зв'язку, головною є доцільність заповнення термінологічних одиниць української терміносистеми права за рахунок певних формально-паралельних терміноформ. Незважаючи на бурхливий розвиток перекладного термінознавства та термінографії, комплексний опис цього прошарку спеціальної лексики на рівні англійської та української мов ще не здійснювався.

Розвиток юридичної науки, вдосконалення термінологічної системи, а отже, дослідження проблем становлення, лінгвістичних особливостей, семантики, дериваційних процесів та стилістичного функціонування галузевих термінологій привертають увагу таких дослідників, як В. Виноградова, Д. Ушакова, А. Реформатського, В. Лейчика, Т. Кяка, Т. Панько, Ф. Циткіної та ін. Постійний інтерес до досліджень семантико-стилістичного, комунікативного і прагматичного аспектів англійської юридичної мови як належної до офіційно-ділового стилю обумовлюється тим, що, як вважають її дослідники, саме офіційно-діловий стиль, основні риси якого успадковані з латинської мови, найяскравіше відбиває основні риси англійської мови взагалі. Під час лінгвістичних досліджень юридичного наукового стилю основна увага, як правило, приділяється вивченню текстів Конституцій, законодавства, ділових документів: декретів, постанов, наказів, резолюцій, тощо. Аспекти таких досліджень, у тому числі й на матеріалі англійської мови, висвітлені як українськими, так і російськими дослідниками (О. Пономарьов, Т. Мальчевська, В. Круковський, Ю. Степанов, Є. Гумілевська, В. Підмогильний, Є. Плужник, Є. Рейман, З. Тимошенко та ін.), а також зарубіжними науковцями (Ж. Корню, П. Мімін, Ж. Рей,

Ж.-Л. Суріу, П. Лера, А. Чезмартін та ін.), які одностайно висловлюють думку, що стиль англійської юридичної мови має глибоке історичне коріння, що значною мірою пояснює особливості його функціонування.

Однак питання висвітлення правильного вибору відповідних номінативних одиниць юридичного плану, переклад українських та англійських юридичних термінів виявляється не лише проблемою сучасних перекладачів і лінгвістів, а й самих юристів, які за останні роки дійшли висновку, що ні володіння мовою, ні вільне побутове спілкування не в змозі дати іншій стороні вірно сприйняти інформацію. Так, думаю, що правознавці зі мною одностайно погодяться, наскільки суттєвою є різниця між такими юридичними термінами, тобто юридичними номінативними одиницями (далі – ЮНО), як *власник* і *володілець*, хоча для пересічної людини жодної проблеми не вбачається. Аналогічно, словник **АВВУ Lingvo 12** не подає англійського відповідника, а подає дефініцію *НО володілець* у тлумачному словнику української мови, як «те саме, що власник: 1) володар, господар; 2) той, хто має що-небудь у своєму розпорядженні» [2]. Водночас, вважаю, що тут слід все-таки звернутися до правової природи цих ЮНО, де *володілець* – не завжди *власник*, проте *власник* – завжди *володілець*. Звідси, *володіння* – це фактичне обладання річчю, але *обов'язково* з наміром вважати її своєю; більш того, «тріада власності» висвітлює найсуттєвіший римський інститут – право власності, що полягає у виключному праві особи *володіти, користуватися та розпоряджатися* річчю згідно зі своїми інтересами. Значить, англійський відповідник має не лише передаватися номінативною одиницею в іншій терміносистемі, а повністю відображати коректний вибір сигніфіката стосовно такого денотату з-поміж англ. *owner, possessor, proprietor*. У такому випадку до уваги слід брати історичні передумови розвитку права й самого процесу номінації, становлення права й

закріплення найменувань за суб'єктами / об'єктами права і т.д., і т.п. Так, услід за представниками французької школи юриспруденції (Савіні та ін.), у законодавстві Стародавнього Риму розрізняють просто володіння (*possessio*) та «тілесне» володіння, тобто фактичне володіння (*corpus possidendi*). Власне в давньоримському праві володіння – це фактичне володіння водночас з наміром користуватися річчю як своєю. Таким чином, особа, що отримала річ на тимчасове збереження й фактично така, що володіє нею (наприклад, замкнута на замок річ), є не власником (*possessor*), а лише фактичним володільцем, утримувачем (*detentor*). Як тільки фактичний володілець приймає рішення присвоїти собі таку річ чи принаймні використати її у своїх цілях, він стає власником, причому незаконним (у Римі такий акт вважався вчиненням акту крадіжки). Проте існують інші думки (наприклад, Іеринг), що стверджують тотожність у римському праві володіння (власності) та фактичного володіння [7].

Беручи до уваги вищезазначене та розуміючи інформативну об'ємність проблематики, у статті, по-перше, подається дефініція адекватного перекладу; по-друге, розглядаються перекладні аспекти лексико-семантичних відмінностей українських та англійських ЮНО на позначення спеціалізації юриста та, по-третє, демонструється їхня контекстуальність та поліфункціональність.

Отже, під адекватним перекладом, а саме під *адекватним (точним) відповідником* розуміється не особливий категоріальний тип відповідника, аналога, еквівалента, а найточніший та найвідповідніший із усіх можливих варіантів перекладу юридичної номінативної одиниці в кожній конкретній ситуації, що характеризується особливим лінгвальним оточенням (контекстом). Адекватним у такому разі може бути або еквівалентний відповідник (*law-list* «щорічний юридичний довідник», *lawgiver* «законодавець», *law-court* «суд»),

або один із варіантних відповідників залежно від мовного оточення ЮНО (*lawyer* «1) юрист; адвокат; 2) законознавець», – з похідним від цієї ЮНО *company lawyer* «юрисконсульт») [1, 657].

Останнім часом можуть виділяти поокремі ЮНО в своєрідні групи нових мовних одиниць, відсутніх у словниках та які виступають як контекстуальна заміна. Як правило, такі ЮНО подаються з обов'язковим описом сигніфіката: англ. *barrister* «барристер, адвокат, що має право виступати у судах вищої інстанції».

Як бачимо із вище наведених прикладів, англійські та українські ЮНО відзначаються своєю полісемантичністю, а в контексті виступають в одному із своїх варіантних значень, що і є найбільшою складністю та небезпекою при перекладі. Правильний вибір відповідника в першу чергу залежить від його смислового та стилістичного наповнення при адекватному перекладі й пошуку адекватного відповідника ЮНО мови-оригіналу. У разі досягнення мети такі відповідники вправі називатися еквівалентами, оскільки вони є постійними та не залежать від мовного оточення: англ. *juvenile court* «суд у справах неповнолітніх» – від *juvenile* «юнак, підліток» та *court* «суд» [1, 633]. Цілковим іншим є переклад поліваріантних ЮНО англійської та української мов. Так, скажімо, укр. ЮНО *юрисст* налічує нескінченну низку англійських відповідників: *lawyer*; *jurisconsult*, *jurisprudent*, *jurist*, *barrister*, *solicitor*, *legal associate*, *paralegal*, *attorney*, *legal executive*, *licensed conveyancer* і т.д. Це – лише малий перелік ЮНО на позначення юридичної спеціальності, де, наприклад, англ. ЮНО вміщують поняття *юрисст*: *jurisconsult* «юрисконсульт, юрист»; *jurisprudent* «1. юрист, правознавець; 2. *прикм.* обізнаний у законах»; *jurist* «1) юрист; 2) *амер.* адвокат; 3) знавець законів; 4) автор юридичних праць; 5) студент-юрист» [1, 632]. Отже, в залежності від юрисдикції, країни, місця розгляду справи, відповідності поставленого питання клієнтом та визначення

завдання юристом залежатиме вибір того чи іншого відповідника у його лінгвальному оточенні. Тому видається логічним визначитися з окремими дефініціями вище поданих ЮНО на позначення фаху юриста.

Так, англ. ЮНО *barrister* «адвокат» [1, 105], «юрист у Британії, який може вести справу у судах вищої інстанції» [1, 91] слід віднести до одного з двох основних видів англ. *lawyer*, тоді як англ. ЮНО *solicitor* «1) повірений, правозаступник; адвокат; 2) *амер.* юрисконсульт» [1, 392] – до іншого. Справа в тім, що, якщо *barrister* «адвокат», який виступає в залі суду, формулюючи клопотання та подаючи експертне юридичне заключення, то *solicitor* «адвокат» на протигагу попередньому відзначається тіснішим контактом з клієнтами, хоча також може бути пов'язаний з юридичною діяльністю, наприклад, такою, що стосується підготовки та оформлення правочинів. Необхідно зрозуміти наступне: *barristers* – це адвокати, які майже ніколи не контактують з клієнтами напряму, клієнти безпосередньо до них не звертаються з проханням представляти їхні інтереси у суді чи діяти від їхнього імені, а спілкуються через й дають / отримують інформацію щодо справи від адвокатів другого виду юристів – *solicitors*.

Відомо, що американським відповідником двом британським є *attorney-at-law* «адвокат (у США)» [1, 86] ← від *attorney* «адвокат, юрист; чиновник органів юстиції» [1, 86] ← від *to attorn* «доручати; передавати права; довіряти». Проте тут вартує звернути увагу на те, що між двома адвокатами *barrister* і *solicitor* існує чітка історична різниця. Особливо суттєвою вона є для розрізнення таких юридичних фахів в Англії та Уельсі. Ця різниця полягає в тім, що *solicitor* «адвокат» виступає синонімом до англ. *attorney*, що, в свою чергу, означає, що він може діяти замість клієнта, представляючи його інтереси (наприклад, при підписанні договорів, контрактів і т.д.), а також, коли йдеться про цивільний процес, може вести справу

в суді від його імені, звертаючись з заявою до суду, ведучи судову переписку з іншою стороною клієнта і т.д.; коли у цей же час, *barrister* «адвокат» не є *attorney*. Більш того, йому заборонено або за законом, або у відповідності до професійних правил і вимог, або і те, й інше, вести судові тяжби. Це може означати одне: такий адвокат представляє клієнта й говорить від його імені в суді виключно у випадках, коли *solicitor* або інші професійно-кваліфіковані клієнти (наприклад, *патентний повірений*) доручили йому вести справу [7].

Водночас, не слід нехтувати тією інформацією, що в Сполучених Штатах Америки найчастіше, якщо не завжди, ЮНО *attorney* використовується як термін для позначення юридичного фаху й професії адвоката, та не протестується чітко розмежування між ЮНО *barrister* «адвокат» і *solicitor* «адвокат». Проводячи паралель і аналізуючи ЮНО на позначення фаху юриста в Австралії, можна відзначити, що тут також не розрізняють ЮНО *barrister* «адвокат» і *solicitor* «адвокат», а використовують загальноприйняте *lawyer* у відношенні до обох, без зазначення,

чи це юрист, що займається приватною практикою, чи юрист, що займається юридичною практикою, будучи корпоративним юристом [3; 4].

Таким чином, ми можемо помітити, що в залежності від функції юриста, а також територіальності, ЮНО будуть відрізнятися, що у більшості випадків призводить до непорозумінь та неточностей. Відповідно, у роботі, де навряд чи можна обмежитися лексичними одиницями англійської мови у повсякденні, офіційно-діловий стиль, юридичні терміносистеми англійської та української мов вимагають чіткого, структурованого, логічного розмежування понять ЮНО, а згідно з завданнями цієї статті, розмежування семантичного наповнення ЮНО *lawyer* як однієї з найпоширеніших у сфері юриспруденції стосовно позначення фаху, спеціалізації юриста в англійськомовних країнах світу.

Тому, на завершення видається цілком доцільним подати ЮНО *lawyer* у таблиці із зазначенням країни та з поясненням використання такої ЮНО у тій чи іншій державі, більш того, наголошуючи на розбіжностях у деяких окремих випадках.

АВСТРАЛІЯ	LAWYER	<i>barrister</i> і <i>solicitor</i>
КАНАДА	«ЮРИСТ, АДВОКАТ» →	1) <i>individual who has been called to the bar</i> «особа зі званням барристера; така, що має право адвокатської практики»; 2) <i>civil law notary</i> «нотаріус громадянського права»; 3) в англо-саксонському праві на відміну від континентального, це – <i>barrister</i> і <i>solicitor</i> , але в жодному випадку не <i>attorney</i> , оскільки у Канаді у ЮНО зовсім інше значення (пор.: у Квебеку <i>civil law advocates</i> = <i>attorney</i> , хоча іноді вони називають себе <i>barrister</i> і <i>solicitor</i>)

АНГЛІЯ + УЕЛЬС	1) ряд осіб, що отримали кваліфікацію у сфері права: <i>barrister</i> і <i>solicitor</i> , <i>legal executive</i> «судовий виконавець» і <i>licensed conveyancer</i> «юрист, що веде справу щодо передачі прав власності та має ліцензію»; 2) інші особи з юридичною спеціалізацією, але які не представляють інтересів клієнта: <i>judge</i> «суддя», <i>court clerk</i> «секретар суду», <i>drafter of legislation</i> «автор/розробник законопроекту»
ШОТЛАНДІЯ	1) <i>advocate</i> і <i>solicitor</i> ;
ІНДІЯ	2) <i>judge law-trained support staff</i> <i>advocate</i> (under the Advocates Act, 1961)
США	<i>attorney</i> (ніколи не використовується для <i>patent agent</i> і <i>paralegal</i>)

Враховуючи вище викладене та беручи до уваги лінгвальні та позалінгвальні чинники, що імпліцитно чи експліцитно виражені у процесах номінації юридичних термінологічних одиниць, можна дійти висновку, що при перекладі й використанні юридичних термінів англійської та української мов слід враховувати не лише лексико-семантичні та структурні відмінності ЮНО зіставлюваних мов, а також зважати на їх поліфункціональність в залежності від країни, сфери використання та інших можливих традиційних особливостей. Отже, у випадку пошуку мовних еквівалентів і відповідників та при адекватному перекладі видається майже неможливим повністю узагальнити ряди синонімічних ЮНО англійської та української мов, покриваючи усю різноманітність юридичних професій, оскільки кожна країна характеризується своїми особливими принципами

й методами поділу виконання юридичної роботи з-поміж і для юристів.

Подані та проілюстровані у статті ЮНО на позначення юридичного фаху в зіставлюваних мовах ще раз парадоксально доказують водночас і простоту, й складність вибору правильного відповідника у мові зіставлення, незважаючи на спільність й наявність того самого латинського кореня у деяких випадках [4; 5; 6]. Відповідно, як юристам, так і лінгвістам та й усім іншим необхідно досить обережно ставитися до вибору мовних відповідників для збереження та передачі смислу ЮНО й запобігання викривлення змісту таких ЮНО у зіставлюваних мовах.

Перспективним і новим є когнітивний підхід у вивченні та аналізі юридичних термінів, поєднаних у лексико-семантичних полях і лексико-тематичних групах, а також зіставлення структури, семантики та

функціонування юридичних номінативних одиниць різноструктурних мов з метою виявлення спільностей та відмінностей у процесах номінації, їх становленні й подальшому їхньому розвитку й функціонуванні.

Список літератури:

1. Англо-український словник : у 2 т. / [склав М.І. Балла]. – К.: Освіта, 1996.
2. LINGVO 12 [Version 12 of a computer dictionary].
3. Longman Dictionary of Contemporary English. – 3rd edition. – Longman, 2000. – 1670 p.
4. <http://www.ldoceonline.com/> [електронний ресурс].
5. <http://www.multitran.ru/> [електронний ресурс].
6. <http://online.multilex.ru> [електронний ресурс].
7. <http://www.wikipedia.org> [електронний ресурс].

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматривается проблема выбора в английском и украинском языках правильного эквивалента юридическим номинативным единицам, обозначающим юридическую специальность вообще и профессию юриста в частности; предлагается одна из упрощенных дефиниций адекватного перевода, а также приводятся примеры, которые ярко демонстрируют неизбежность искривления смысла при переводе юридических терминов без базовых знаний в области права и отсутствии понимания в английском и украинском языках правовой природы этих номинативных единиц.

SUMMARY

This article deals with the long-existing problem of choice of correct equivalents for legal nominative units in relation to legal professions in the English and Ukrainian languages, as well as focuses on adequate translation and demonstrates examples of legal terms with their wide range of structural, semantic, and functional peculiarities.

Рекомендовано кафедрою іноземних мов та перекладу

Подано 14.10.2011.